

MAD Politika Notu:

KENTTE İYİLİK HÂLİ VE **PARKLAR**

BEDİZ YILMAZ +
MELİKE SELİN DURMAZ EKENLER

Kasım 2024

Yazar

Bediz Yılmaz + Melike Selin Durmaz Ekenler

Editör

Bahar Bayhan

Tasarım ve Dizgi

Alp Şerif Besen

Proje Ekibi

Bahar Bayhan, Sena Nur Gölcük

Yayınlayan

Mekanda Adalet Derneği

Bediz Yılmaz

Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi alanında lisans eğitimini, Şehircilik alanında doktorasını tamamladıktan sonra 2006-2016 arasında Mersin Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak görev yaptı. Barış Bildirisi nedeniyle üniversiteden ayrılmak zorunda kaldığından bu yana ekoloji ve tarım alanında faaliyet gösteriyor, bağımsız araştırmalar yürütüyor.

Melike Selin Durmaz Ekenler

MSGSÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nden mezun oldu. Yüksek lisansını İTÜ Kentsel Tasarım Programı'nda topluluk bahçelerini incelediği tezi ile, doktorasını Mersin Üniversitesi Medya Kültür ve Kent Çalışmaları Programı'nda kentsel tarım üzerine yazdığı tez ile tamamladı. Çeşitli araştırmalarda, projelerde ve yayınlarda görev aldı.

Mekanda Adalet Derneği

Mekanda Adalet Derneği, kentsel ve kırsal mekanda daha adil, ekolojik ve demokratik süreçlerin/pratiklerin geliştirilmesine dair disiplinlerötesi çalışmalar yapar. Yenilikçi, nitelikli ve kamusal bilgiyi üretir, biriktirir ve paylaşır.

Kentte İyilik Hâli Projesi

Hollanda Krallığı Büyükelçiliği MATRA fonu tarafından desteklenen proje, kentlerde toplum sağlığı ve iyilik hâlini zedeleyen koşulları ortaya çıkarmayı, bu koşulların değiştirilmesi ve sağlığı ve iyilik hâlini destekleyen yaşam alanlarının oluşturulması için çözüm önerilerini ortaya koymayı hedefliyor.

GİRİŞ

PARKLAR İYİLİK HÂLİ İÇİN NEDEN ÖNEMLİ?

Kentlerin geleceğine yönelik nüfus projeksiyonları, hızlı ve plansız kentleşmenin sonuçları, sık aralıklarla oluşan afetler gibi olgular bir yandan insanlar ile doğal alanlar arasındaki mesafeyi artırırken diğer yandan da doğal ekosistemlerin giderek azaldığına işaret ediyor. Oysa, kentlerin içinde ve çeperinde yeşil alanların, açık kamusal mekânların ve karşılaşma alanlarının varlığı ekolojik, sosyal ve ekonomik açıdan çok önemli işlevlere sahiptirler: Ekosistem hizmetleri bağlamında, parklar ve yeşil alanlar fiziksel aktivite, doğada zaman geçirme, sosyal bağlantı ve dinlenme fırsatları sunarak halk sağlığını koruyan temel toplum altyapısı olmalarının yanı sıra hava kalitesini iyileştirme, oksijen sağlama, gürültü kirliliğini azaltma, daha sağlıklı bir kentsel hidrolojik döngü sağlama ve kentsel ısı adası etkisini hafifletme, yağmur suyunu filtreleme ve yeraltı sularını tazeleme gibi işlevleri sayesinde kentsel çevrenin sürdürülebilirliğine katkıda bulunurlar. Bu şekilde hem doğaya hem de insanlara pek çok fayda sunarlar.¹ Nitekim, sağlığın toplumsal belirleyeni arasında ilk sırada yer alan “sağlıklı bir çevrede yaşama” ilkesine gör yeşil alanların kentte yaşayan-

ların fiziksel ve ruhsal iyilik hâli üzerindeki etkisi tartışılmaz. Hız, gürültü, stres, kaygı, sıkışma ve çatışma anlamı taşıyan günümüz Türkiye'si'nin kentsel yaşamı içerisinde parklar ve yeşil alanlar kentlilere her şeyden önce doğanın telaşsız ama yoğun ve düzenli akışı içinde duyuşsal bütünlüklerini sağlama imkânı verir.

Elbette bunun hayata geçebilmesi için sözkonusu alanların çeşitli özellikler taşıyor olması gerekir. Bu politika notunda, *Kentlerde İyilik Halini Sağlamak İçin Rehber İlkeler* raporunda² belirtildiği gibi, bireylerin “başka mekânlara nazaran doğal varlıklarla daha fazla sosyal etkileşimde bulunabildikleri” ve “betonla çevrili boğucu kentsel yaşamda nefes alacakları” aktif yeşil alanlar kapsamında değerlendirilecek olan parkların hangi ilkeler gözetilerek oluşturulması gerektiğini aktaracağız.

Kentlerimiz bu kriterleri karşılayan yeşil alanları sağlamaktan uzak; ancak niceliksel eksikliğin yanı sıra niteliksel eksiklikleri ortaya koymak gerekiyor. Çünkü kişi başına ne kadar yeşil alan düştüğü kadar, bu alanların sosyal ve mekânsal olarak erişilebilir olup olmadığı da önemlidir. Ulaşılması güç, güvenlik ve konfor açısından zayıf, bölgedeki

nüfusun ihtiyaçlarını karşılama açısından elverişsiz örneklerinin bulunduğu parklar ve yeşil alanların aynı zamanda çeşitliliğe olanak tanınması gerekir. Bu çeşitlilik, birbirinden farklı topluluklara ve insan-dışı canlılara yönelik mekânsal düzenlemeler olacağı gibi aynı zamanda biyoçeşitliliğin ve doğa temelli çözümlerin kentlere entegre edilebileceği alanlar olarak da düşünülebilir.

Şunu da unutmamak gerekir, yeşil alanların kentlerdeki dağılımı ve niteliği, aynı zamanda sosyo-mekansal eşitsizliklerin bir yansımasıdır. Çevresel adalet ilkesi doğrultusunda, yerel yönetimler parkların içerisindeki hizmet sunumu kadar parkların kent ölçeğinde adil dağılımını sağlayarak bu eşitsizliklerin giderilmesi için de çaba harcamalıdır.³

TEMEL BİLGİLER

TANIMLAR

Parklar kentsel aktif yeşil alanlar, sosyal yeşil ve açık alanlar, kamusal mekânlar, sosyal ve yeşil altyapı gibi çeşitli tipolojileri ve katkıları ile tanımlanır.

Kentsel aktif yeşil alanlar eğlence, dinlenme, sağlık, vb. amaçlar için düzenlenen ve halkın doğrudan kullanımına açık alanlardır. Parklar (mahalle, semt, kent parkları), çocuk oyun alanları ve bahçeleri, spor ve oyun alanlarının yanı sıra, botanik bahçeleri, hayvanat bahçeleri, fuar ve sergi alanları, araç ve yaya yolları, bulvar ve refüjler, açık otoparklar, sokaklar, AVM alanları, hastane bahçeleri, okul bahçeleri vb. bu tanımın içine girer.⁴

Kentsel açık ve yeşil alanların en önemli bileşenlerinden biri olan kent parkları, genellikle önemli miktarda bitki örtüsüne sahip yarı doğal açık alanlar olarak tanımlanır ve bir bakıma kentsel alanlarda doğanın son parçalarını barındırır.

Yeşil altyapı sistemleri bağlamında kentiçi (parklar, çocuk oyun alanları, millet bahçeleri, vb.) ve kentdışı tüm yeşil alanlar (Milli parklar, doğal sit alanlar, sulak alanlar, mesire ve piknik alanları, tabiat parkları,

doğal anıtlar, bölgesel parklar, vb) arasında ekolojik süreçlerin, ekosisteme sundukları katkılarının bütüncül olarak sürdürülebilirliğinin sağlanması hedeflenir.⁵

Ekosistem hizmetleri yanı sıra parklar afet müdahale planlarında toplanma alanı olarak sosyal altyapı alanları olarak öne çıkar. Bu bağlamda park ve rekreasyon alanları birinci kademe toplanma alanları olarak önceliklendirilir.⁶

TÜRKİYE’DE YEREL YÖNETİMLERİN PARKLAR KONUSUNDAKİ SORUMLULUKLARI

Parklara yönelik politika yaklaşımları ve kararları yeşil alanları, sosyal altyapıyı ve afet toplanma alanlarını konu eden mevzuat ve yönetmelikler kapsamında ele alınır. Dolayısıyla tüm bu tanımlamalar ve sistemler çerçevesinde parkların çeşitli ölçeklerde bütüncül olarak diğer donatı ve altyapılarla ilişkili olarak ele alınması gerektiği anlaşılır.

Yasal mevzuatta yeşil alanlar, toplumun

yararlanması için ayrılan oyun bahçesi, çocuk bahçesi, dinlenme, gezinti, piknik, eğlence ve rekreasyon alanlarının toplamını kapsamaktadır. Yeşil alan kavramı çocuk bahçeleri, parklar, piknik ve eğlence (rekreasyon) alanları ve millet bahçeleri şeklinde sınıflandırılmıştır.⁷

2014 tarihli Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği’nde parklar sosyal altyapı alanları kapsamında ele alınır. Birey ve toplumun kültürel, sosyal ve rekreatif ihtiyaçlarının karşılanması ve sağlıklı bir çevre ile yaşam kalitelerinin artırılması kapsamında çeşitli fonksiyonlar ve altyapılar beraberinde düzenlenmesi gerekir.

Bu yönetmelik aynı zamanda imar planlarında aktif yeşil alanların düzenlenmesine ilişkin yeni yaklaşımlar getirmiştir. Buna göre erişebilirlik esas alınarak çocuk bahçesi, oyun alanı ve açık semt spor alanları takriben 500m hizmet etki çapı belirlenerek imar planlarında konumlandırılması kararlaştırılmıştır. “Sosyal Açık ve Yeşil Alanlar” olarak ifade edilen kullanımlar için asgari kişi başına 10m² standardı belirlenmiştir. 65. Hükümet Programı “Yaşanabilir Şehirler ve Çevre” başlığı altında ise kentlerde yeni gelişen alanlarda 10m²/kişi olan yeşil alan standardı 15m²’ye çıkarılmıştır.

Bu alanların erişilebilirliği bir vatandaşlık hakkı olarak kabul edilip tüm kent sakinlerine sunulabilmelidir. Bunun için, “kentlerde kişi başı minimum 10m² yeşil alan, maksimum 10 dakika yürüme mesafesinde erişilebilecek şekilde sağlanmalıdır.”⁸ Avrupa Komisyonu Kentsel Denetim Raporu’na göre ise, kentsel yeşil alanlara yürüme süresi ortalama 15 dakika olmalıdır. Bu raporda alanların tipolojilerine ve ölçeklerine göre ulaşım ve yürüme mesafeleri; çocuk bahçeleri ve oyun alanları için 400m - 10 dakika, semt-mahalle parkları

için 800m - 20 dakika, ve kent parkları için 1200m - 30 dakika olarak önerilir Pandemiyle beraber kişisel mesafe kuralları ve yeni normaller bağlamında Türkiye’deki standartlara öneriler geliştiren bir araştırma ise bu rakamların güncellenmesi gerektiğini belirtir.⁹

Ayrıca, parkların ve rekreasyon alanlarının, kentsel sosyal altyapı alanları kapsamında yerel yönetimler tarafından afet toplanma alanları olarak ele alınması gerekir ve bu alanların, kullanılabilirlik, güvenlik ile erişilebilirlik parametrelerine göre düzenlenmesi önerilir.¹⁰ İmar planları, İl Afet Müdahale Planları gözetilerek bütüncül şekilde uygulanmalıdır.

5393 Belediye Kanunu’na ve Belediyelerin Park ve Bahçeler Müdürlükleri Görev ve Çalışma Yönetmelikleri’ne göre Park, Bahçe ve Yeşil Alanlar Daire Başkanlığı görev ve sorumlulukları tanımlanır.¹¹ Diğer yandan her il ve ilçenin bu kapsamdaki yönetmeliği yerel bağlamı ve öncelikleri doğrultusunda düzenlenebilmektedir.

Parkların ve çocuk oyun alanlarının dahil olduğu aktif yeşil alanların kent içerisindeki dağılımlarının belirlenmesinde yerel yönetimlerin diğer kurumlarla bütüncül planlama ve tasarım süreçleri adına işbirliği içerisinde bulunması gerekir. Kent içerisinde, dışında ve çeperinde örneğin Orman Genel Müdürlüğü’nün Ekosistem Hizmetleri Dairesi Başkanlığı’nın sorumluluğunda olan alanlar (mesire yerleri, şehir ormanları, orman parkları vb.), yerel yönetimlerin yeni alanlar geliştirme sürecinde göz önüne alınmalıdır. Yararlanıcı grupların aktif yeşil alanlara erişiminin mevcut ve potansiyel alanlara göre planlanması ve erişilebilir kılınması önemlidir. Aktörler/kurumlar arası işbirliği ilişkili alanların birlikte planlanması, bakım ve idame süreçlerinin belirlenmesi adına elzemdir.

İYİLİK HÂLİNİ DESTEKLEYEN PARKLAR İÇİN;

NE YAPMALI?

Kentlerde İyilik Halini Sağlamak İçin Rehber İlkeler başlıklı raporda parkların her yerde aynı şekilde kopya edilerek uygulanmasına itirazla, hangi ihtiyaçlar ve ilkeler doğrultusunda nasıl tasarlandıkları ve üretildikleri konusuna dikkat verilmesi önerilir.¹² Yeşil alan ve park miktarını çoğaltmaktan ziyade, nitelikli yeşil alanların yaygınlaşmasına ihtiyaç vardır. Buradan hareketle, “İyilik hâlini destekleyen parklar için yerel yönetimler ne yapmalı?” sorusunu dört başlık altında cevaplayacağız.

1. Doğa – Keşif – Dinginlik

Parkların taşınması gereken özelliklerde ilk sıraya doğayı koymak, özellikle Türkiye gibi plansız kentleşen ülkelerin sürekli olarak yatay ve dikey düzlemlerde genişleyen kentlerinde yaşayanlar açısından önemlidir. Aslen doğanın bir parçası olan insan, yapılı çevre dışında bir yerde vakit geçirme ihtiyacını duyar; bunu gerçekleştirmediği ölçüde de sağlıksızlaşır. Bu anlamda parkların her şeyden önce kent içinde doğadan bir damla olması gerekir. Bu damla parkın ölçeği ve konumu doğrultusunda küçük veya büyük yahut düşük veya yüksek yoğunluklu olabilir. Örneğin, mahalle içindeki ufak bir parkta birkaç ağaçtan oluşan bir “doğa köşesi” oluşturulabilirken doğal bir göl veya orman da içeren bir parkta çok daha geniş bir doğa alanı bulunacaktır. Ne olursa olsun farklı ölçeklerde sunulan işlev aynıdır: beton ve asfalt hakimiyetindeki Türkiye kentlerinde insanlara doğayı bir nebze de olsa yaşama imkanı sunar, biyoçeşitliliğin korunmasını sağlar, hem botanik bahçeleri gibi düzenlenmiş hem de yaban alanları gibi kendi düzeninde bırakılmış sahalarda insan-dışı canlılar için yaşam alanı açar ve gözlem imkanı verir.

Gerek doğa alanları içerisine yerleştirilmiş geniş alanlar olsun, gerekse doğayla birlikte tasarlanmış mahalle içindeki küçük alanlar olsun parklar doğayı keşfetme, doğa ile öğrenme ve doğanın bir parçası olduğunu idrak etme olanağı sağlar; gündelik hayatta yeri olmayan derin gözlemler yaparak derin düşünebilmeyi mümkün kılar. Özellikle çocuk yaşta bu keşiflerin ve gözlemlerin yapılması ömür boyu ruhsal sağlık için çok önemlidir ve toplumsal sağlığı da doğrudan etkiler.

İzmir Balçova'da bulunan İnciraltı Kent Ormanı bu konuda iyi bir örnektir. İnciraltı Dalyanı çevresinde düzenlenen yaklaşık 2 milyon metrekarelik İnciraltı Kent Ormanı spor, yürüyüş, gezinti ve piknik yapılabilen; doğal taş, kaya ve tahtalarla oluşturulmuş dinlenme alanları, köprüler, yürüyüş ve bisiklet yollarının yanı sıra sulak alan ve balıkçı barınağı da bulunan bir parktır.

Bir diğer örnek Gaziantep'ten; batı-doğu doğrultusunda akan Allaben Deresi boyunca entegre edilmiş 18 tematik park ve doğal alanda dere kenarı boyunca yağmur suyu yüzey akış suyu kontrolü, sızdırma ve filtreleme işlevine sahip bitki şeridi bulunur.

#Ekoloji #Bütünleşik #Sürdürülebilirlik

2. Oyun – Hareket

Parkların taşınması gereken ikinci önemli özellik, birlikte ele alınması gereken oyun ve hareket alanı sağlamadır. Ülkemizde park dendiğinde çocukların oyun oynaması için oluşturulan alanlar akla gelir. Oysa oyun, her yaşta insan için hayati bir ihtiyaçtır ve bu ihtiyacın karşılanmaması bedensel ve ruhsal sağlıkta sorunlara yol açabilir.

Yine burada da ölçek önemli bir belirleyendir. Geniş bir yeşil alan içerisinde konumlandırılmış veya sahil boyunca kilometrelerce uzanan bir parkta çok sayıda oyun ve hareket işlevi sunulabilir: Her yaşta insanların erişimine açık spor sahaları, yürüyüş ve bisiklet parkurları, toplu spor noktaları gibi.

Çocuklar için de yaşa uygun olarak düşünülmüş ve ayrılmış oyun alanları oluşturulması, sağlıklı bir ortak kullanım yaratılması için önemlidir. Bazı yaşta çocuklar ağaç parkuru yapabilirken daha küçük yaşta kiler kumda veya su ile oynamaktan daha çok keyif alırlar.

Parkın büyüklüğüne göre sunulan imkânlar farklılaşabilir; yine de, çok küçük mahalle arasında bir parkta bile sunulan oyuncakların yapay malzemelerden değil doğal malzemelerden yapılmasının, çocukların hayal gücünü besleyecek tarzda olması ve bedensel hareket imkânı vermesinin, aynı zamanda farklı zihinsel ve bedensel kabiliyetleri olan çocuklara uygun tasarlanmasının yolları aranmalıdır. Örneğin, doğal topografyaya yerleşen veya yapay olarak oluşturulan eğim ve tümseklerle tasarım çözümleri geliştirilebilir.

Mersin'de Trafik Parkı olarak adlandırılan ancak çok fonksiyonlu rekreasyon alanlarıyla 12 bin metrekareye yayılan park içerisinde trafik parkuru, mini golf sahaları, yer satranç, masa tenisi, kafe ve okuma salonunun yanı sıra serbest oyun ve okuma etkinliklerinin yapılabileceği yapay çim tepeler bulunuyor. Her yaş grubuna hitap eden park; sosyal, spor ve eğlence alanlarını bir arada sunuyor.¹³

Çocuklar ve yaşlılar en çok düşünülen, gençler ise en az hizmet sunulan yaş gruplarıdır. Oysa parklarda banklara tünemiş gençler çoğumuzun aşına olduğu bir görüntüdür; çünkü herkes gibi onlar da açık havada sosyalleşme ihtiyacı duyarlar. Bu kesim için de davetkâr olacak oyun ve spor alanları oluşturmayı planlama içerisine katmak gerekir. Masa tenisi, kayak pistleri, zipline, beden geliştirici aletler, geniş alan gerektirmeyen ancak bu yaş grubu için cazip olabilecek bazı olanaklardır.

İstanbul Göztepe'de yer alan Özgürlük Parkı yoğun nüfuslu bir kentsel alanın göbeğinde yer almasına rağmen hem bitki örtüsü hem de sunduğu oyun-hareket imkânlarıyla kentliler için derin bir nefes alma olanağı sunan bir parktır. Ayrıca evsahipliği yaptığı festivaller mekânın, olağan kullanıcıları dışındaki kullanıcılara da hitap etmesini sağlar.

#Kapsayıcılık ve Çoğulculuk #Erişilebilirlik

3. Karşılaşma – Müştereklik

Parklar tıpkı sokaklar ve meydanlar gibi toplumun farklı kesimlerinin müşterek kullanımında olan kamusal alanlar oldukları için karşılaşmaların meydana gelmesini mümkün kılarlar. Fakat bu ancak bir potansiyel olarak mevcuttur denebilir; potansiyelin gerçekleşebilmesi çeşitli etmenlere bağlıdır.

Öncelikle parkların ücretsiz ve herkese açık olması gerekir, ancak bu durum, parkların her zaman iyilik hâlini besleyecek kullanımlara hizmet edeceğini ve kapsayıcı olacağını garanti etmez. Tam tersine, bazı kullanıcıların hak ve özgürlüklerini engelleyen kullanımlara da kapı aralayabilir.

Örneğin, bir parkın akşam saatlerinde kadınlar için tehditkâr bir hâl aldığı anlaşılırsa buna dair önlem almak gerekir. Parkın güvenliğinin nasıl sağlanacağına yönelik tedbirler topluluk katılımının sağlanmasıyla kullanıcıların deneyimlerine ve çözüm önerilerine başvurularak oluşturulabilir.

Yine, herkese açık olmak, gerçekte erişilebilirlik sağlanmaz ise hayata tam olarak geçmeyen bir ilke olarak kalır. Çeşitli nedenlerle hareket ve/veya zekâ kısıtlılığı bulunan bireylerin parkı kullanmalarının imkânları oluşturulmalıdır.

Bununla birlikte, bir kamusal alanın açık olması, kullanıcıların etkileşime gireceğini göstermez; bireyler tanıdıklarıyla veya sınıfsal olarak benzerleriyle sosyalleşmeyi tercih eder. Bu nedenle farklı kesimlerin karşılaşma, ortak ilgi alanlarında sosyalleşme, müşterek etkinliklerde buluşma ve nihayetinde de karşılıklı tanışmalarının sağlanması için yerel yönetimler tarafından aktif bir çaba gösterilmesi şarttır. Eşitlik, birlikte yaşam ve toplumsal barış için bu önemli bir zemindir.¹⁴

Ortak sportif etkinlikler, kamusal sanat aktiviteleri, kentsel hafıza etkinlikleri, farklı yaş ve ilgi gruplarına yönelik birlikte öğrenme ve eylemeye dönük çalışmalar parkın işlevi rutinine yerleşmelidir.

Eskişehir’de yer alan Sazova ve Kentpark örneklerini verebiliriz. Oldukça geniş bir boş alan iken Eskişehir’in en büyük parkına dönüşen Sazova, üzerinde su sporları yapılabildiği bir gölet, çocuklar için oluşturulmuş çeşitli yapıların yanı sıra bir bilim merkezi de barındırıyor. Kentpark ise Porsuk Nehri üzerinde yer alan bir adanın etrafındaki ormanlık alan içinde açık ve kapalı yüzme havuzları, restoranlar, at binme alanları, bisiklet yolları ve oyun gruplarının yanı sıra Türkiye’de bir ilk olan yapay plaj barındıran bir mekândır.

#Toplumsal Cinsiyet #Topluluk ve Dayanışma Temelli #Eşitlik ve Birlikte Yaşam

4. Direngenlik – Onarıcılık

Yeşil alanların afetlere ve krizlere karşı kentin ve kentlilerin direngenliğini sağlayacak niteliği de taşımaları günümüz için bir zorunluluktur. Bir diğer deyişle, parklar olağan günlerde hayat vermek, olağandışı günlerde ise hayat kurtarmak gibi bir işlev üstlenmek durumundadır.¹⁵

Bunun için öncelikle parkların afet durumunda toplanma alanı ihtiyacını karşılamasının yanı sıra afete yönelik hazırlıklı da olması, parkın tüm alanındaki her noktanın ve yapıların afetlere dirençli olarak tasarlanması gerekir. Parkların bu niteliği kazanmaları için afet durumunda kesintiye uğrama ihtimali yüksek olan hizmetlere alternatif otonom bir ekolojik altyapı oluşturmaları elzemdir: Güneş enerjisi sistemi, su arıtma, ısınma ve gıda hazırlığı için şebekeden bağımsız çözümler birincil unsurlardır. Bu ekolojik altyapı sayesinde kriz anında sığınılacak yer işlevi görecektir olan parklar krizden önceki dönemlerde ise kullanıcılara ekolojik beceriler kazandırmayı amaçlamalıdır. Bu beceriler yaşlara göre farklılık gösterir ancak kabaca şunlardır: basit su arıtma, güneşten yararlanarak ocak yapma, yemek pişirme, bahçecilik...

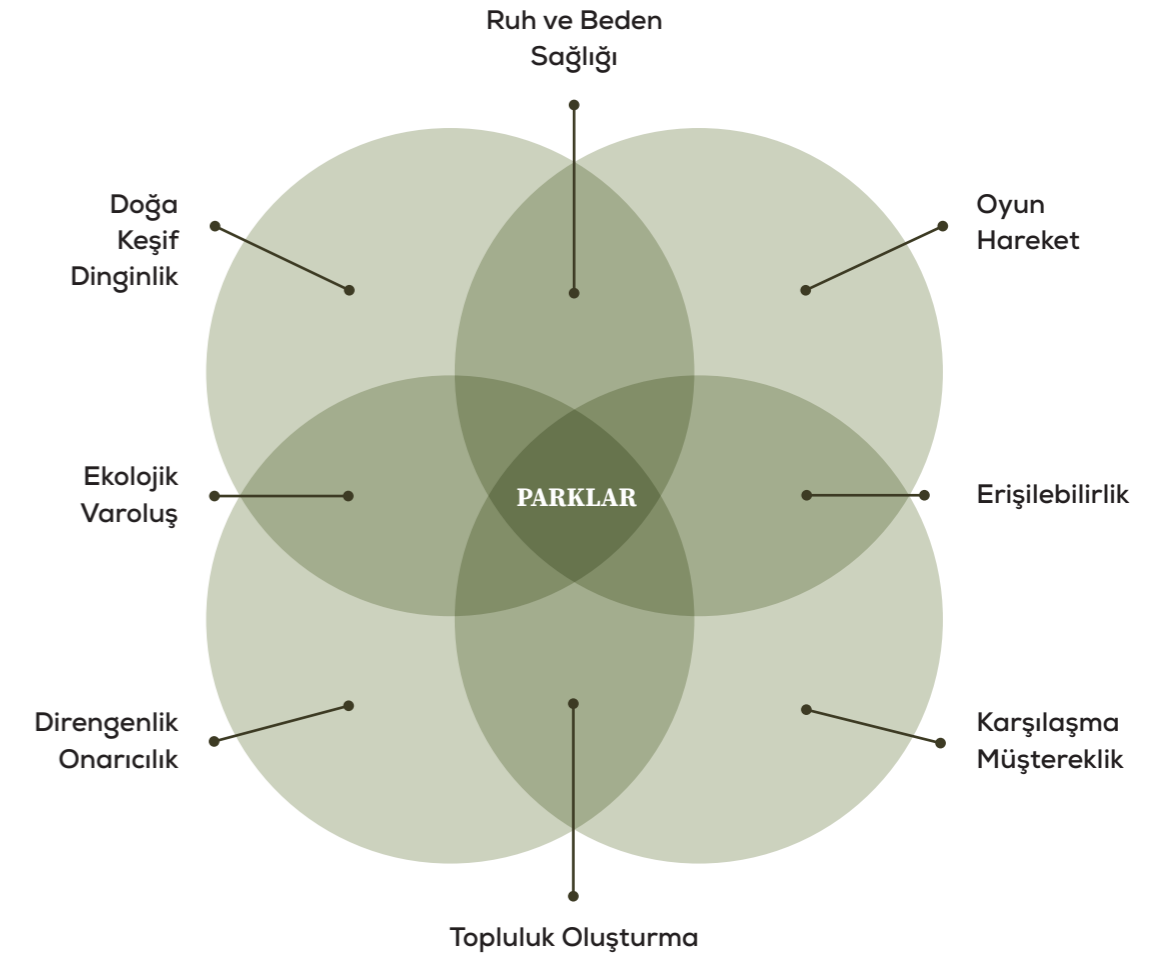
Parkların içerisinde tarımsal üretim alanlarının oluşturulması hem direngenlik bağlamında hem de bir mahalledeki topluluk bağını güçlendirmek açısından önem taşır. Kentsel tarım çok farklı uygulamalara verilen ortak bir tanım: eğitsel amaçlı az sayıda sebze yatağı da olabilir¹⁶ çok sayıda ailenin gıda ihtiyacını karşılamaya yönelik geniş alanlar¹⁷ veya meyve ormanı şeklinde de düzenlenebilir.¹⁸ Daha kapsamlı örneklerinde kompost köşesi kurulması da mahallenin toprak, gıda ve iklim konularındaki farkındalığını arttırmak için önemlidir.¹⁹

Ayrıca, sanatın bireyleri ve toplulukları daha direngen kılma ve onarıcı işlevinin dahil edilebileceği bir park işlevi kurgusu yapılması hayatidir. Zira park salt fiziksel mekân olmaktan çıkıp yaşayan bir mekân olursa iyilik hâlinin gelişmesini sağlayabilir.

Ankara’nın Çankaya İlçesinde 14.071 nüfuslu Çiğdem Mahallesi’nde yaklaşık 1.500 m2 alan üzerine kurulu olan Çiğdemim Bostanı’nda çeşitli meyve ağaçları, tıbbi-aromatik bitkiler ve sebzeler yetiştirilmekte, doğayla uyumlu yaşam pratiklerinin geliştirilmesi ve özellikle kent-kır ilişkisi, yerel üretim ve tüketim, temiz ve erişilebilir gıda konularına dikkat çekmek için etkinlikler düzenlenmektedir.

Bir diğer örnek, 2023 Şubat ayında meydana gelen depremlerde büyük hasar alan Hatay ilinde yer alan Serinyol Zeytin Çocuk ve Yaşam Alanı’dır. Depremden öncesinde küçük bir mahalle parkı ve çay bahçesi olan Zeytin, depremin ardından yerel ve ulusal dayanışma ağlarının koordinasyonu ile hızla toplanma ve dayanışma merkezine dönüştü ve aylar boyunca yaşamsal ihtiyaçların karşılanmasında rol oynadı. İlerleyen süreçte ise ekolojik park vasfı kazandırılarak olası bir afette enerji, gıda, su ve onarım malzemeleri barındıran bir “Afet Parkı”na dönüştürüldü.

Onarıcı #Dirençli

NASIL YAPMALI?

KATILIM:

Parklar, mevcut ve potansiyel kullanıcıların görüşleri ve ihtiyaçları doğrultusunda, onlarla birlikte tasarlanmalı, bu süreç şeffaf, içerici ve katılımcı olmalı, çocuk-yetişkin, genç-yaşlı, yerli-göçmen, evsahibi-kiracı vb. demeden herkesin fikrinin alınması için çaba harcanmalıdır. Mahalle toplantıları, ortak tasarım modelleri, gönüllü evleri gibi uygulamalar izlenerek katılımcı süreçlere ve alınan kararların uygulanmasına yönelik düzenlemeler yapılabilir. Parkların yaşanabilirliğinin geliştirilmesine yönelik yerelde öne çıkan aktörler ve sivil inisiyatiflerle işbirliği içinde halk sağlığı, çevre bilinci, gıda güvenliği, eğitim ve beslenme hakkı gibi konularda ortak projeler geliştirilmesi desteklenmelidir.²⁰

TASARIM:

Katılım yoluyla belirlenecek ihtiyaç analizlerinin ardından kentlerin farklı noktalarındaki önceliklere göre morfolojik analizlerin, mekânsal açıdan algılanabilir ve erişilebilir olmalarına yönelik önerilerin, konfor, estetik, güvenlik ve bakım gereksinimlerinin belirlenmesi ile tasarım rehberleri hazırlanabilir. Parkların planlandığı bölgeye yönelik sosyo-mekânsal ağ analizlerinin yapılması tasarım önerilerini şekillendirebilir. İş merkezleri, eğitim ve sağlık donatıları, pazar yerleri, sivil toplum inisiyatifleri, kültür-sanat mekânları ile etkileşimli alanlar düşünülebilir, bu alanlara yakınlık durumlarına göre buluşma, mola, açık hava eğitimleri ve sanatsal faaliyetler gibi eylemler öngörülebilir ve tasarım önerilerine dahil edilebilir.

OLUŞTURMA/YER SEÇİM:

İmar planlarında yeşil alan ve park olarak belirlenen alanların projelendirme süreçleri yerel dokunun ve nüfusun ihtiyaç ve potansiyellerine göre yapılmalı, burada yer alması gereken öncelikli işlevler belirlenmelidir. Bu işlevler kentsel bağlamda önemli düğüm noktaları da olabilir; bir kent meydanının park düzenlemesinden bölgenin yağmur suyu toplama alanı olması açısından ekolojik altyapı önceliğinde konumlandırılmasına dek çeşitli ihtiyaçlar önceliğinde düşünülebilir.

YENİLEME/DÖNÜŞÜM:

Halihazırda park ve aktif yeşil alan olarak kullanılan bölgenin bu politika notunda ortaya koyulan ilkeler doğrultusunda daha işlevsel, ekolojik, müşterek ve üretken kullanımları geliştirilmelidir. Atıl arazilerin, işlevini ya da vasfını kaybetmiş alanların park ve rekreasyon alanı olarak yeniden kazanımı önceliklendirilmelidir; mahalle parkı ölçeğinde ele alınabilecek atıl bir arsadan endüstri mirası niteliğindeki alanların kent parkı olarak tasarımı sürecine dek, bu rapordaki öncelikli hedef ve ilkelerle dönüşüm gerçekleştirilebilir.

GÜVENLİK:

Parkın gece-gündüz kullanımının desteklenmesi amaçlanmalıdır. Örneğin gece pazarı, yaşam sokağı, sanat atölyeleri, halk eğitim vb. projelerle veya mevcut yapıyla etkileşimde olabilecek destek işlevler düşünülebilir. Mekânsal algı, görünürlük ve

erişilebilirlik ilkeleri güvenliğin sağlanması ve mekânın tanımlanabilir olması, aynı zamanda kullanıcıların mekânsal aidiyetini kurarak sorumluluk duygusunu edinmesi açılarından önemlidir.

MEVZUATIN GELİŞTİRİLMESİ:

Belediyelerin Park ve Bahçeler Müdürlüğü yönetmeliklerinde kültürel kimliğe, yerel mimari ve estetiğe uygunluğun yanı sıra ekosisteme ve biyolojik çeşitliliğe yönelik uygunluk ve onarıcılık ilkeleri de yönetmeliklere eklenmelidir. Bunun için mevcut durum ve ihtiyaç analizi yapılmalı, bölgenin ekosistem, habitat, bitki örtüsü özelliklerine uygun öneriler geliştirilmelidir. İmar planlarında park ve yeşil alan olarak belirlenen alanların projelendirilmesi sürecinde bu öneriler dikkate alınmalıdır.

PARKLARI KAYDIRAK ve BANKTAN ÖTESİ OLARAK DÜŞLEYEN YEREL YÖNETİMLERE ÖNERİLER

Parklar;

- ▶ Toplumun her kesimine- ekonomik durum, etnik köken, yaş, cinsiyet, engellilik durumu vb. tüm statülerden bağımsız olarak- eşit şekilde açık olmalı, eşit yarar sağlamalıdır. Bu koşulun sağlanması için tanışma ve paylaşmayı mümkün kılacak aktiviteler ve mekânlar sunulmalıdır.
- ▶ Hiçbir ayırım gözetmeksizin her bireyin isterse dinginlik içinde yalnız kalabileceği isterse de nitelikli bir şekilde sosyalleşebileceği imkânlar sunmalı; oyun, hareket ve keşfin her yaşta ve her başta insanın temel yaşamsal ihtiyacı olduğu gerçeğine uygun şekilde tasarlanmalıdır.
- ▶ Olağan günlerde mahalledeki farklı kesimlerin birbiriyle karşılaşma imkânı bulacağı bir yaşam alanı sunarak afet gibi olağandışı günlerde bu kesimlerin dayanışmasına zemin hazırlamalıdır.
- ▶ Kadınların ve kırılğan grupların güvenliklerine dair endişe duymaksızın kullanılacağı alanlar olmalıdır. Güvenlik konusunda kullanıcıların talep ve ihtiyaçları göz önünde tutulmalı, katılımcı bir süreç işletilmeli; bu amaçla güvenlik ve temizlik dahil tüm konularda kullanıcıların geribildirimde bulunmalarını ve daha sonra takip edebilmelerini de sağlayan dijital platform benzeri uygulamalar oluşturulmalıdır.

- ▶ Büyük yatırımlara gerek olmaksızın var olan dokuyla uyum içerisinde çözümler geliştirmeli; mekân düzenlemesinde, mobilyalarda ve oyuncaklarda yapay unsurlara mümkün olduğunca az yer vererek yapılı çevre içinde doğal unsurların ağır bastığı nefes alma vahaları yaratmalıdır.
- ▶ Kullanıcıların görüşleri ve ihtiyaçları doğrultusunda, onlarla birlikte tasarlanmalı, bu süreç şeffaf, içerici ve katılımcı olmalıdır.
- ▶ Bir vatandaşlık hakkı olarak kabul edilip tüm kent sakinlerine sunulabilmeli, kişi başı minimum 10m² yeşil alan, maksimum 10 dakika yürüme mesafesinde erişilebilecek şekilde sağlanmalıdır.
- ▶ Erişilebilirlik, ölçek büyüdükçe ve tipler çeşitlendikçe (mahalle parkından kent parkına) toplu taşıma, bisiklet ve ulaşım ağları bağlantıları ve yaya/araç açısından mekânsal algılanabilirlik bağlamında da dikkate alınmalıdır. Parklara giriş noktaları, ulaşım ağlarına bağlantı yolları, güvenlik ve konfor yeşil alanların ve parkların ölçeği kapsamında değerlendirilmelidir.

SONNOTLAR

- 1 Ekosistem hizmetleri kentlerde sağlıklı bir çevre sağlamanın ve yaşam kalitesini artırmanın yanı sıra, doğal ve sosyo-ekonomik zorluklarla başa çıkabilme kapasitesini de geliştirerek kentlerin dirençliliğini artırır. Bkz. Çağlayan, S.D. vd. (2020). *Şehir Planlama Aracı Olarak Ekosistem Hizmetleri: Çankaya İlçesi Örneği*, Doğa Koruma Merkezi.
- 2 Mekanda Adalet Derneği (2024). *Kentlerde İyilik Hâlini Sağlamak İçin Rehber İlkeler*
- 3 *Changing the Landscape: People, Parks, and Power* (Prevention Institute, 2021) adlı raporda ABD’de yeşil alanlara eşit erişim konusundaki veriler ortaya konarak, Afro-Amerikalı, Latino ve düşük gelirli kesimlerin parka eşit erişim hakkına sahip olup olmadığı, bu eşitsizliğin nedenleri ve çözümlerine yer veriliyor. Bkz. https://www.preventioninstitute.org/sites/default/files/publications/PI_People-Parks-Power_Report_210624_FINAL.pdf
- 4 Gül, A. vd. (2020). “Kentsel açık ve yeşil alanların mevcut yasal durumu ve uygulamadaki sorunlar”, *İdealkent*, 11(Kentleşme ve Ekonomi Özel Sayısı), 1281-1312.
- 5 *A.g.y.*
- 6 Erdin vd. (2023). “Afet ve acil durumlarda sosyal altyapı alanlarının toplanma alanı olarak belirlenme kriterleri ve yöntem”, *Türk Deprem Araştırma Dergisi*, 5(1), 1-21
- 7 Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği (2017), Md. 4.
- 8 Marmara Belediyeler Birliği (2020) *MARUF 19-Marmara Urban Forum Raporu*, Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları, 127. <https://www.marmara.gov.tr/uploads/maruf19-raporu.pdf>
- 9 Özdede, S. vd. (2021). “Pandemi Sonrası Dönemde Kişi Başına Düşen Kentsel Yeşil Alan İhtiyacını Yeniden Düşünmek”, *İdealkent*, 12, 362-388.
- 10 Erdin vd. (2023). *A.g.y.*
- 11 Şöyle tariflenir: “Mevcut yeşil alanların bakım onarım ve korunması ile imar planında park, çocuk bahçesi, spor alanı, rekreasyon alanı, yeşil alan, yaya yolu, piknik

alanları, ağaçlandırma alanları... vb. düzenleyerek kent halkının eğlenme, dinlenme, oyun, spor gibi rekreatif gereksinmelerini en uygun karşılayacak şekilde; teşkilat yapısını, hukuki statüsünü, görev, yetki ve sorumluluklarını belirlemek, hizmetlerinin daha etkin ve verimli yürütülmesini sağlamaktır”.

- 12 Mekanda Adalet Derneği (2024). *A.g.y.*
- 13 mersin.bel.tr (2023, 28 Ağustos). “Büyükşehir’den Mersin’de Bir İlk: Çok Fonksiyonlu ‘Trafik Parkı’”. <https://www.mersin.bel.tr/haber/buyuksehirden-mersinde-bir-ilk-cok-fonksiyonlu-trafik-parki-1693203826>
- 14 Müşterek mekân tasarımına dair güncel bir tartışma için bkz. Ertaş, B. vd. (2022). “Taktiksel Kentleşme ve Kentsel Açık Alan Arakesitinde Müşterek Mekân: Kartal Meydan Parkı Örneği”, *İdealkent*, (13)38, 2480-2519.
- 15 Marangoz, A. ve Enginöz, E.B. (2021). “Afet ve Kent Planlama Ara Kesitinde Bir Olgu: Afet Parkları”, *Ölçü*. http://olcuistanbul.org/index.php?sx=2021_nisan_37.php
- 16 Örnek olarak bkz. Beyoğlu Baruthane Ekolojik Parkı.
- 17 Örnek olarak bkz. İzmir Kadifekale Mahalle Bostanı.
- 18 Örnek olarak bkz. Beşiktaş Ulus Meyve Parkı.
- 19 Örnek olarak bkz. Fatih Ayvansaray Bahçe.
- 20 Katılımcı tasarım konusunda Sokak Bizim Derneği ve Şehir Dedektifi gibi oluşumların geliştirdiği süreçler incelenebilir. Kırılğan gruplar ve mahalle sakinleri önceliğinde mekânsal müdahale alanlarının ve yeni fikirlerin tespiti, yaya ve çocuk dostu tasarım önerileri vb. için bkz: <https://www.sokakbizim.org/> ve <https://sehirdedektifi.org>.

MAD Politika Notu:

KENTTE İYİLİK HÂLİ ve PARKLAR

BEDİZ YILMAZ + MELİKE SELİN DURMAZ EKENLER

Web: mekandaadalet.org

E-posta: info@mekandaadalet.org

Telefon: +90 545 358 9581

Adres: Kemankeş Karamustafapaşa Mah.
Halil Paşa Sok. Ömer Abed Han No: 2/416
Beyoğlu 34425 İstanbul